

О'ZBEK TILI O'RGANUVCHILARI UCHUN INGLIZ TILI LEKSIKASINING MAXSUS XUSUSIYATLARI

Namangan Davlat Pedagogiga Institutining
bakalavr talabasi

Darvishaliyeva O'g'ilxon Adhamjon qizi

e-mail: manzuramisiraliyeva@gmail.com

Tel: +998942009375

Annotatsiya: Mazkur maqolada ingliz tilini o'rganuvchi o'zbek guruhlarida doirasida leksik birliklarning o'rni va ularning kommunikativ ahamiyati tadqiq etiladi. Tadqiqot davomida ingliz va o'zbek tillarining leksikologik tizimlari orasidagi strukturaviy va semantik o'xshashliklar hamda farqlar tahlil qilinadi. Shuningdek, o'zbek tilida erkin muloqot qila oladigan o'quvchilarning ingliz tili leksikasini o'zlashtirish jarayonida duch keladigan asosiy muammolari aniqlanadi hamda ularni bartaraf etishga qaratilgan samarali metodik yondashuvlar taklif qilinadi.

Kalit so'zlar: *leksika, leksikologiya, o'qitish metodikasi, til o'rganish jarayoni, dialekt, terminologiya, leksikografiya, frazeologik birliklar.*

Abstract: This article investigates the role and communicative importance of lexical units among Uzbek-speaking learners of English. The study provides a comparative analysis of the structural and semantic features of the lexicons of English and Uzbek, highlighting both their similarities and distinctions. Particular attention is given to the common challenges encountered by native Uzbek speakers in acquiring English vocabulary. The paper also proposes effective methodological approaches to facilitate vocabulary acquisition and address lexical difficulties faced by learners.

Keywords: *lexis, lexicology, teaching methodology, learning process, dialect, terminology, lexicography, phraseological units.*

Аннотация: В статье рассматривается роль и коммуникативная значимость лексических единиц в процессе изучения английского языка учащимися, для которых узбекский является родным. Проведён сопоставительный анализ

лексических систем английского и узбекского языков, выявлены их структурные и семантические сходства и различия. Особое внимание уделяется основным трудностям, с которыми сталкиваются носители узбекского языка при освоении английской лексики. В статье также предложены эффективные методические подходы к преодолению лексических затруднений и улучшению процесса усвоения лексики.

Ключевые слова: лексика, лексикология, методика преподавания, процесс изучения, диалект, терминология, лексикография, фразеологические единицы.

Til tizimining eng muhim qatlamlaridan biri leksikadir. Leksika deganda, tilning lug'aviy boyligi, ya'ni undagi barcha so'zlar va barqaror iboralar tizimi tushuniladi. Leksika tarkibi doimiy o'zgarishda bo'lib, u tilning dinamik va evolyutsion xususiyatini aks ettiradi. Yangi ijtimoiy voqeliklar, texnologik taraqqiyot va madaniy jarayonlar natijasida tilda yangi so'zlar paydo bo'ladi, mavjud so'zlarning esa ma'nosi kengayadi, torayadi yoki mutlaqo o'zgaradi. Shu jihatdan olganda, leksika bu faqat so'zlar yig'indisi emas, balki u til vositasida inson tafakkuri, madaniyati va dunyoqarashining ifodasidir. Til o'rganuvchilar, ayniqsa o'zbek tilida so'zlashuvchi auditoriya uchun, ingliz tili leksikasidagi bu harakatlilik va murakkablik jiddiy o'rganishni talab qiladi.

Ushbu murakkab tizimni ilmiy asosda o'rganish bilan leksikologiya shug'ullanadi. Leksikologiya bu muayyan tilning leksik tarkibini, so'zlarning semantik mazmunini, ularning shakl va ma'no jihatidan o'zaro munosabatini, kontekstda qo'llanilish imkoniyatlarini tahlil qiluvchi tilshunoslik sohasi hisoblanadi. Leksikologik yondashuv orqali so'zlar faqat individual birlik sifatida emas, balki ular orasidagi semantik aloqalar, sinonimiya, antonimiya, polisemiya kabi hodisalar orqali o'rganiladi. Bu esa o'quvchining ingliz tilidagi so'zlarni chuqurroq tushunishiga, ularni to'g'ri kontekstda qo'llay olishiga xizmat qiladi.

Leksikologiya bevosita leksikografiya (lug'atlar tuzish nazariyasi), frazeologiya (barqaror iboralar tizimi), semantika (so'z ma'nolarining tahlili), stilistika (so'zlarning uslubiy funktsiyasi) va etimologiya (so'zlarning kelib chiqishi) kabi boshqa

tilshunoslik yo‘nalishlari bilan chambarchas bog‘liq. Mazkur fanlarning birgalikdagi tahlili ingliz tilini o‘zlashtirayotgan o‘zbek tilidagi o‘quvchilar uchun leksikani mukammal tushunish, qo‘llash va madaniy tafovutlarni anglash imkonini beradi.

Ingliz tilini o‘zlashtirish jarayonida o‘qitish metodikasi muhim didaktik asos hisoblanadi. Bu metodika til o‘rganuvchilarning psixologik xususiyatlarini, ularning ona tilining tuzilishini, hamda maqsad til (ingliz tili) leksikasining o‘ziga xosliklarini inobatga olgan holda ishlab chiqiladi. Xususan, o‘zbek tilida so‘zlashuvchi o‘quvchilar uchun inglizcha leksik birliklarni egallashda vizual-kontekstual usullar, interaktiv mashg‘ulotlar, kontrastiv tahlil asosidagi yondashuvlar eng samarali metodlar sirasiga kiradi.

Til o‘rganish bu murakkab va ko‘p bosqichli jarayon bo‘lib, unda fonetika, leksika, grammatika, va madaniy kontekst integratsiyalashgan holda o‘zlashtiriladi. O‘zbek tilida erkin muloqot qiluvchi o‘quvchilar uchun ingliz tili leksikasini o‘rganish jarayoni, avvalo, so‘z ma’nolarining aniqligini anglash, sinonim-antonymik farqlarni tushunish va kontekstual qo‘llanilishini amaliyotda qo‘llash bosqichlarini qamrab oladi. Jarayonni samarali tashkil qilishda individual yondashuv va bosqichma-bosqich o‘rgatish usullari muhim ahamiyat kasb etadi.

Ingliz tili ko‘plab mintaqaviy va ijtimoiy dialektlarga ega bo‘lib, bu holat til o‘rganuvchilarning leksikani tushunish va o‘zlashtirish jarayoniga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Masalan, “truck” (Amerika inglizchasi) va “lorry” (Britaniya inglizchasi) kabi leksik farqlar o‘zbek tilida bitta umumiy so‘z bilan ifodalanadi. Shunday holatlarda dialektal farqlarni o‘rgatish, kontekstda farqlash va har birining ishlatilish muhitini tushuntirish til o‘rgatuvchi metodikaning ajralmas qismidir.

Til o‘rganuvchilar ko‘pincha ingliz tilidagi ilmiy, texnik, iqtisodiy yoki ijtimoiy sohalarga oid terminlarni o‘zlashtirishda muayyan qiyinchiliklarga duch keladilar. Bu terminlar o‘zbek tilidagi ekvivalentlari bilan har doim to‘liq mos tushavermaydi, shu bois ular alohida yondashuvni talab qiladi. Ingliz tilida terminlar ko‘pincha qisqa, aniqligi bilan ajralib turadi, bu esa o‘zbek tilining ko‘proq tavsiflovchi so‘zlashuv tuzilmasidan farq qiladi. Shu sababli, terminologiyani o‘qitishda kontekstual izohlar,

vizual misollar va soha asosida ishlangan mini-lugʻatlar juda muhim vosita hisoblanadi.

Leksikografiya oʻzlarning lugʻaviy tavsifi, ularning semantik qatlamlari va qoʻllanilish sohalarini tizimli tarzda yorituvchi ilmiy faoliyat turidir. Ingliz tili leksikasini oʻzlashtirishda ikki tilli lugʻatlar (masalan, ingliz–oʻzbek, oʻzbek–ingliz) oʻquvchilar uchun asosiy vositalardan biridir. Mazkur lugʻatlar faqatgina tarjimoni emas, balki soʻzning konnotatsiyasi, registri (rasmiy yoki norasmiyligi), stilistik yuklamasi kabi aspektlarni ham ochib berishi kerak. Bu esa zamonaviy leksikografik yondashuvlar asosida tuzilgan lugʻatlarni qoʻllashni talab etadi.

Frazeologik birliklar bir necha soʻzdan iborat boʻlsa-da, yakka semantik maʼnoni bildiradigan iboralardir. Ingliz tilidagi idiomatik ifodalar (e.g., “spill the beans”, “once in a blue moon”) oʻzbek tilida soʻzma-soʻz tarjima qilinsa, tushunarsiz yoki notoʻgʻri maʼno hosil qiladi. Shu sababli, frazeologizmlarni oʻqitishda ularning madaniy asoslari, metaforik maʼnolari va funksional qoʻllanilishi alohida eʼtiborga olinadi. Oʻquvchilarga ularni real nutq kontekstida, dramatik topshiriqlar, rolda ijro qilish va situatsion dialoglar orqali oʻrgatish ayniqsa samaralidir.

Muayyan til leksikasida boʻlgani kabi, uning terminologik tizimida ham oʻz va oʻzlashgan qatlam farqlanadi. Bu holat terminologik qatlamlar ijtimoiy ongda alohida –alohida tizimlar sifatida mavjud boʻlmasa-da, ammo ulatning oʻzaro variativ, sinonimik, omonimlik, qolaversa, paronimik munosabatlarda ekanligi, shu bilan birgalikda, leksik, stilistik, va frazeologik terminlarga qoʻyiladigan aniqlik talabi,, ayniqsa, termin oʻzlashtirishning umummmisteʼmol leksikadan farqli ravishda koʻpincha subektiv va individual xarakterga ega^[1].

Tilning leksik tizimi nafaqat mustaqil soʻzlardan, balki tarkibiy barqarorlikka ega boʻlgan iboralardan ham tashkil topadi. Bunday birikmalar frazeologik birliklar deb ataladi va ular leksikologiyaning muhim tarmoqlaridan biri hisoblanadi. Frazeologiya

¹ OʻZBEK VA INGLIZ TILLARIDA LEKSIKOGRAFIYANING LEKSIK-SEMANTIK XUSUSIYATLARI Qarshiyeva Sh.T. Academic research in Educational Sciences. Volume 3 Issue 4. 2022-y.

ana shu barqaror iboralarni o'rganadigan tilshunoslik sohasi bo'lib, leksika doirasida mazmuniy, stilistik va madaniy axborotni uzatishda alohida o'rin tutadi.

1. Semantik yaxlitlik – frazeologik ibora butun bir ma'noga ega bo'lib, uning tarkibidagi so'zlar alohida turganda bu ma'noni bermaydi. Masalan, ingliz tilidagi "kick the bucket" iborasi so'zma-so'z emas, balki "vafot etmoq" degan ko'chma ma'noni bildiradi.

2. Barqaror tuzilma – bu birikmalarning shakli o'zgarmaydi; ular grammatik jihatdan qat'iy qoliplarda ishlatiladi.

3. Ifodaviylik – frazeologik birliklar odatda stilistik va hissiy yuklamaga ega bo'ladi, bu esa ularni oddiy so'zlardan farqlab turadi.

Leksik tizim doirasida frazeologiya sinonimiya, antonimiya, polisemiya kabi boshqa semantik hodisalar bilan bevosita bog'liq. Masalan, "pull someone's leg" kabi iboralar boshqa yumoristik iboralar bilan sinonimik aloqaga ega bo'lishi mumkin. Shuningdek, ayrim frazeologik birliklar kontekstga qarab bir nechta ma'noni ifodalashi mumkin bu ularning polisemik tabiatini anglatadi.

Til o'rgatish metodikasida frazeologiya alohida o'rinni egallaydi. Chunki idiomatik iboralarni o'zlashtirish tilning ichki madaniy qatlamini tushunishni talab qiladi. Ayniqsa, ingliz tilini o'zbek tilida so'zlashuvchi o'quvchilarga o'rgatishda, frazeologik birliklarni kontekst asosida, vizual tasvirlar, dialoglar, va metaforik tahlil orqali o'rgatish samarali bo'ladi. Bu orqali o'quvchilar nafaqat so'zlarni, balki anglatilayotgan vaziyatni, ifodaning hissiy tusini va madaniy fonini ham o'zlashtira oladilar.

Frazeologik birliklar tilning leksik boyligini yanada murakkab va ifodali shaklda namoyon etadi. Ular o'quvchining til sezgirligini, kontekstual anglash qobiliyatini va madaniy tafakkurini rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu bois frazeologiyani mustaqil bo'lim sifatida emas, balki leksikaning ajralmas tarkibiy qismi sifatida o'qitish lozim. Leksika turli bo'limlarga va o'rganish metodlariga bog'langan bu jarayon orqali so'z san'atini mukammal bilib olishga e'tibor qaratib til o'rganishni soddalashtirish maqsadida barcha termin va birliklarni bilib olish kerak.

REFERENCE

1. O'ZBEK VA INGLIZ TILLARIDA LEKSIKOGRAFIYANING LEKSIK-SEMANTIK XUSUSIYATLARI Qarshiyeva Sh.T. Academic research in Educational Sciences. Volume 3 Issue 4. 2022-y.
2. Mamataliyeva, N. X., & Boyqulova, F. Z. Contrastive analysis of fabrics in Uzbek and English languages. Journal of New Century Innovations, 52(1), 2024. P.77–79.
3. Mirzayeva, G. E. Contrastive analysis of terms and terminology in Uzbek and English languages. Modern Education and Development, 15(10), 2024. P. 273–278.
4. Baxodirova, M. B. (2025). Contrastive analysis of paremio logical units in English and Uzbek languages. Modern Education and Development, 19(1), 2025. P.157–162.
5. Raximdjanova, L. Z. (2024). Elliptical constructions in English and Uzbek phraseology. Oriental Renaissance, 4(7), 199–206. DOI: 10.5281/zenodo.13621869
6. Yusupova, M. B. (2023). The importance of phraseological units in teaching English. Web of Scientist, 4(1), 701–709. DOI: 10.17605/OSF.IO/FSY6N
7. Xidirova, D., Khoshimova, N. The significance and dilemmas of teaching phraseology in English and Uzbek language. Science and Innovation. 2022.
8. Ashurova, F. L., Abramova, N. T. (2020). Linguaculturological features of teaching English phraseological units. EPRA IJRD, 5(3), 189–192.
9. Alangova, A., & Hamrokulov, T. (2020). Contrastive analysis of Uzbek and English cases and their encountered mistakes. EPRA IJRD, 5(2). 2020. DOI: 10.36713/epra2016
10. Khamzayev, O. E. (2023). Contrastive analysis of paremiological units on the basis of professional lexicon in English and Uzbek languages. Zeta Repository, 22, 2023. P.81–84.
11. Tursunov, A. Using contrastive analysis to teach English to Uzbek-speaking learners. ARES. 2024.
12. Norqobilova, F. A. Contrastive analyses of English and Uzbek IT terminology.

Educational Research in Universal Sciences, 2(5), 2023.P.243–245.

13. – IMRaD: Natijalar; Terminologiyaning murakkabligi.